

Ecsedi Zsuzsa

A zsoltár az evangélikus egyház liturgikus zenéjében

E tanulmány feladata annak bemutatása, hogy egyházunkban milyen a zsoltármondás zenei formája.

Hafenscher Károly teológiai alapvetéséből¹ világosan kiderült, hogy az evangélikus egyház része a kereszténység kétezer éves történetének. Éppen ezért zeneileg is vállaljuk ezt az örökséget.

Mondanivalóm két szálon fut. Egyrészt az evangélikus egyházban meghatározó német hagyományt és az ebből kialakult műzenei gyakorlatot, másrészt a magyar nyelvű evangélikus énekeskönyvek anyagát kell bemutatnom.

A zsoltárok megszólaltatásának legősibb módja a recitálás, ahol a zsoltártónus néhány hangja változó hosszúságú szövegek hordozására alkalmas. A zsolozsmában recitálva imádkozott zsoltárok és az azt keretező antifónák —melyek között szintén sok a zsoltárszöveget használó— a reformáció után is megmaradtak az evangélikusság számára, de már többnyire anyanyelven megszólaltatva. Az imaórák közül a reggelit és az estit továbbra is végezték („mellékistentiszteletek”). Kiemelt jelentőségű volt a vespera szertartása. Ünnepi főistentiszteleteken megmaradt az énekelt introitus gyakorlata is.

A zsoltárok felhasználásának másik módja a gyülekezet által énekelhető, strófikus ének. A zsoltárparafrázis a reformáció énekszerzőinek, köztük természetesen elsősorban Luther Mártonnak kedvelt műfaja volt. Hét zsoltáréneket ismerjük.

A Luther-zsoltárok a *Gesangbuch Leipzig* (Valentin Babst 1545) címei alapján:²

Ach Gott vom Himmel sieh darein / Salvum me fac Domine — 12. zsoltár

Aus tiefer Not schrei ich zu dir / De profundis clamavi ad te Domine — 130. zsoltár

Ein feste Burg ist unser Gott / Deus noster refugium et virtus — 46. zsoltár

Es spricht der Unweisen Mund wohl / Dixit insipiens in corde suo non est Deus — 14. zsoltár

Es wollt uns Gott genädig sein / Deus misereatur nostri — 67. zsoltár

Wär Gott nicht mit uns diese Zeit / Nisi quia Dominus — 124. zsoltár

Wohl dem, der in Gottes Furcht steht / Beati omnes qui timent Dominum — 128. zsoltár

Nem mindig bizonyítható, hogy a dallamoknak előképük lenne, tehát Luther szerepe nemcsak a szövegek, hanem a dallamok kialakításában is nagy.

¹ Ld. Hafenscher Károly cikkét lapunk jelen számának 255–258. lapjain!

² A protestáns hagyománynak megfelelően a zsoltárokat a héber számozás szerint adjuk meg.

Érdekes, hogy néhány zsoltárszöveg párhuzamosan többféle dallammal is összekapcsolódhatott. Legismertebb példa erre az *Aus tiefer Not* fríg és ión dal-lama (az előbbi Luthertől, az utóbbi egy strasbourg-i énekeskönyvből származik).

A reformációban a zene új szerepet kap az istentiszteleten belül: az olvasmányok kerete lesz, és a hívők válasza a hallott ígére és igehirdetésre.

A reformáció korának műzenéjére jellemző, hogy nem különültek el benne egymástól a felekezetek. A szövegek nagy része a katolikus és az evangélikus szertartásokon is használható, a zenei stílus egységes. Lassus egész Európára gyakorolt hatása következtében ez a helyzet még az ellenreformáció korában is fennmaradt egy ideig.

A lutheránus motetta jellemzője, hogy evangéliumi mondásokat és teljes evangéliumi lektciókat dolgoz fel, valamint egyre inkább teljes zsoltárokat is. Az ilyen zsoltármotetták a vesperában a karban való zsoltározás helyére léphettek.

A német nyelv csak fokozatosan vette át a latin helyét. Praetorius, Scheidt és Schein még megközelítőleg egyforma arányban írtak latin és német zsoltárokat. Schütz motettáiban és koncertjeiben már a német nyelv kerül előtérbe.

Johann Hermann Schein Israelis Brünnelein című, itáliai modort követő, ötszólamú egyházi madrigálgyűjteménye sok zsoltárszöveget is feldolgoz, igen nagy megjelölő erővel. A következő táblázat ezeket a tételeket tünteti fel.

Nr. 1	<i>O Herr, ich bin dein Knecht</i>	Psalm 116,16–17
Nr. 3	<i>Die mit Tränen säen</i>	Psalm 126,5–6
Nr. 5	<i>Dennoch bleibe ich stets an dir</i>	Psalm 73,23–24
Nr. 6	<i>Wende dich, Herr</i>	Psalm 25,16–18
Nr. 16	<i>Ihr Heiligen, lobset dem Herren</i>	Psalm 30,5–6
Nr. 17	<i>Herr, laß mein Klage</i>	Psalm 119,169–171
Nr. 21	<i>Was betrübst du dich, meine Seele</i>	Psalm 42,12 / 43,5
Nr. 25	<i>Lehre uns bedenken</i>	Psalm 90,12–14

Heinrich Schütz messze kiemelkedik kortársai közül. Minden működési területén mester volt. A *Geistliche Chormusik* az egyetlen gyűjtemény, amelynek 5–7 szólamú motettái — a lipcsei városi tanácsnak és a Tamás templom körú-sának ajánlva 1648-ban — szigorúan istentiszteleti célra készültek.

Nr. 9	<i>Herr, auf dich traue ich</i>	Psalm 31,2–3
Nr. 10	<i>Die mit Tränen säen</i>	Psalm 126,5–6
Nr. 18	<i>Die Himmel erzählen die Ehre Gottes</i>	Psalm 19,1–7 + doxológia

A *Cornelius Becker* mind a 150 zsoltárt feldolgozó verseire írt Kantionalsatzokat (1628) ezzel szemben házi áhítatokra szánta. Becker útmutatásaival ellentétben néhány zsoltárnál nem az ismert korált alkalmazta, hanem új dallamokat írt. Ezek a dallamok nem kerültek be a későbbi gyűlekezeti énekeskönyvekbe.

Az első nyomtatásban megjelent mű, a *Dávid-zsoltárok* gyűjteménye (1619), a velencei többkórososság hagyományát folytatja, nagyszabású énekes és hangszeres együttest igénylő koncertekből áll (több mint 20 szólam és akár 6 kórus).

Ebben a többkórusosságban, melyet Schütz elsősorban mesterétől, Giovanni Gabrielitől tanult, az alternatim-praxis is megmutatkozik. Ezek a művek nem mindig dolgozzák fel a teljes zsoltárt, sőt gyakran különböző zsoltárok válogatott versszakait zenésítik meg. (Alább csak a teljes zsoltárok számát tüntetjük fel.)

Nr. 1	<i>Der Herr sprach zu meinem Herren</i>	Psalm 110
Nr. 2	<i>Warum toben die Heiden</i>	Psalm 2
Nr. 3	<i>Ach Herr, straf mich nicht in deinem Zorn</i>	Psalm 6
Nr. 4	<i>Aus der Tiefe ruf ich, Herr, zu dir</i>	Psalm 130
Nr. 5	<i>Ich freu mich des, das mir geredt ist</i>	Psalm 122
Nr. 6	<i>Herr, unser Herrscher</i>	Psalm 8
Nr. 7	<i>Wohl dem, der nicht wandelt</i>	Psalm 1
Nr. 8	<i>Wie lieblich sind deine Wohnungen</i>	Psalm 84
Nr. 9	<i>Wohl dem, der den Herren fürchtet</i>	Psalm 128
Nr. 10	<i>Ich hebe meine Augen auf zu den Bergen</i>	Psalm 121
Nr. 11	<i>Danket dem Herren, denn er ist freundlich</i>	Psalm 136
Nr. 12	<i>Der Herr ist mein Hirt</i>	Psalm 23
Nr. 13	<i>Ich danke dem Herrn von ganzem Herzen</i>	Psalm 111
Nr. 14	<i>Singet dem Herrn ein neues Lied</i>	Psalm 98
Nr. 15	<i>Jauchzet dem Herren, alle Welt</i>	Psalm 100
Nr. 16	<i>An den Wassern zu Babel</i>	Psalm 137
Nr. 17	<i>Alleluja! Lobet den Herren in seinem Heiligtum</i>	Psalm 150
Nr. 18	<i>Lobe den Herren, meine Seele</i>	Concert
Nr. 19	<i>Ist nicht Ephraim mein teurer Sohn</i>	Moteto
Nr. 20	<i>Nun lob, mein Seel, den Herren</i>	Canzon
Nr. 21	<i>Die mit Tränen säen</i>	Moteto
Nr. 22	<i>Nicht uns, Herr, sondern deinem Namen</i>	Psalm 115
Nr. 23	<i>Wohl dem, der den Herren fürchtet</i>	Psalm 128
Nr. 24	<i>Danket dem Herren, denn er ist freundlich (2)</i>	Psalm 136
Nr. 25	<i>Zion spricht: Der Herr hat mich verlassen</i>	Concert
Nr. 26	<i>Jauchzet dem Herren, alle Welt</i>	Concert

Johann Sebastian Bachnál a kantáta műfaja kerül előtérbe.

Teljes zsoltárszöveget csak a 131. kantáta tartalmaz, a 130. zsoltárt: *Aus der Tiefen rufe ich, Herr, zu dir*. Ennek a bűnbánati zsoltárnak a mondanivalója megtalálható újra a 38. kantátában, melynek alapja Luther éneke: *Aus tiefer Not schrei ich zu dir*. A korálkantáta az ének 1. és 5. versét keretként alkalmazza. A belső tételekben a zsoltár szabad átköltése hangzik fel. Ezt a szöveget és dallamot igen gyakran feldolgozták az évszázadok folyamán, egyike a legnépszerűbb koráloknak.

A 69. kantátában —*Lobe den Herrn meine Seele*— a 102., a 76. kantátában —*Die Himmel erzählen die Ehre Gottes*— a 19., a 136. kantátában —*Erforsche mich Gott*— a 139. zsoltár néhány versét is megzenésíti Bach.

A XIX. században Felix Mendelssohn-Bartholdy és Johannes Brahms komponáltak zsoltárszövegekre, de ezek nem istentiszteleti elhangzásra szánt zenék. Men-

delssohn meg is írja egyik levelében: nem látja a lehetőségét annak, hogy a kor liturgiájában a zene ne csak „koncert”, hanem a szertartás szerves része legyen.

Következzék most Mendelssohn zoltárfeldolgozásainak táblázata:

(Elias oratórium)	<i>Denn er hat seinen Engeln befohlen über dir</i>	Psalm 91
	<i>Jauchzet dem Herrn, alle Welt (2)</i>	Psalm 100
Luther-korál	<i>Ach Gott, vom Himmel sieh darein</i>	Psalm 12
Opus 23 Nr. 1	<i>Aus tiefer Not schrei ich zu dir (Luther-korál)</i>	Psalm 130
Opus 31	<i>Nicht unserm Namen, Herr</i>	Psalm 115
Opus 39 Nr. 2	<i>Laudate pueri Dominum</i>	Psalm 113
Opus 42	<i>Wie der Hirsch schreit nach frischem Wasser</i>	Psalm 42
Opus 69 Nr. 1	<i>Herr, nun lässest du deinen Diener in Frieden fahren</i>	canticum (<i>Nunc dimittis</i>)
Opus 69 Nr. 2	<i>Jauchzet dem Herrn, alle Welt</i>	Psalm 100
Opus 69 Nr. 3	<i>Mein Herz erhebet Gott, den Herrn</i>	canticum (<i>Magnificat</i>)
Opus 78 Nr. 1	<i>Warum toben die Heiden</i>	Psalm 2
Opus 78 Nr. 2	<i>Richte mich, Gott, und führe meine Sache</i>	Psalm 43
Opus 78 Nr. 3	<i>Mein Gott, warum hast du mich verlassen?</i>	Psalm 22

Ezeken kívül Mendelssohn a II., *Lobgesang* szimfóniájában dolgoz fel zoltárverseket; az V., *Reformáció* szimfónia 4. tétele pedig Luther *Ein feste Burg ist unser Gott* kezdetű zoltárparafrázisára épül.

Most tekintsünk végig a legfontosabb XVI. századi magyar énekeskönyveken!

Gálszécsi István (1536) énekeskönyvének töredékében egy Luther-zoltár-ének, az *Ach Gott, vom Himmel sieh darein* dallama jelenik meg, de nem az eredeti szöveg fordításával.

Huszár Gál 1560-as énekeskönyvében a gyűjtemény végén a VIII. fejezet címe: *A psalmusokból való isteni dicséretetek*, és 37 éneket tartalmaz, köztük Luther-énekeket is. Ezt követi a IX. fejezetben egy ének *A Krisztus vacsorájáról*, amely szintén zoltár. Minden ének dallammal együtt szerepel.

Huszár Gál 1574-es énekeskönyvének I. része graduális anyagot tartalmaz, a II. rész II. fejezetében a prédikáció előtti és utáni hálaadást és könyörgést követően találhatók zoltárok. Az előbbi szám 21-gyel bővül, sőt kiegészítésként még 5 éneket találunk. Itt már nem mindegyik éneknek közlik a dallamát. Ettől kezdve a XX. század elejéig nem találunk kottás evangélikus énekeskönyvet.

A *Bártfai* (1593) énekeskönyvben minden éneket alkalomhoz csoportosítottak, ezért külön zoltárokból képzett fejezet nincs benne, bár zoltárokat természetesen tartalmaz.

A XVIII. század éneklését befolyásoló *Zengedező Mennyei Kar* (1692/96) és *Új Zengedező Mennyei Kar* (1743) is úgy épül fel, hogy az egyházi év és egyéb témák határozzák meg az énekek sorrendjét, zoltár-szempontról tehát nehezebb áttekinteni. Az *Új Zengedező* a kötet végén közli a 150 genfi zoltárt Szenci Molnár Albert fordításában.

A legfontosabb zsoltárénekek —*Aus tiefer Not, Ein feste Burg*— Huszár Gáltól kezdve folyamatosan megtalálhatók az énekeskönyvekben.

A XVII. században lejegyzett *Eperjesi graduál* (1635) az istentisztelet liturgikus dallamait adja közre, kiegészítve bőséges kanciók anyaggal. Megtalálható itt a vasárnapi főistentisztelet, valamint a prima és a vespera rendje.

A mise gregorián műfajai közül a reformáció után is megmaradt az *introitus*. Ezek eredeti latin nyelvű gregorián tételek magyar fordításai. Csekély számukból látszik, hogy csak a nagyobb ünnepeken énekeltek díszes bevezető zsoltárt: ádvent, karácsony, húsvét, Mennybemenetel, pünkösd és Szentháromság ünnepén, összesen 6 alkalommal. Az ünnepkörön belül esetleg ezeket ismételték.

A zsolozsmára térve: invitatoriumok karácsony és húsvét ünnepére találhatóak. Ezek szintén a gregorián eredetit hozzák magyar fordításban. Az Eperjesi Graduál tartalmazza mindhárom újszövetségi kantikumot, amelyek természetesen nem ószövetségi zsoltárok, de hasonló a felépítésük.

Találunk ebben a gyűjteményben az antifónák mellett 74 prózai és 28 verses zsoltárt. Ez utóbbiak képezik a kézirat rendhagyó anyagát. Nem jellemző ugyanis a graduálokra, hogy többszólamú tételeket tartalmaznának. E kórusművek közül 13 Goudimel-féle genfi zsoltár, egy Scandelli-Praetorius-, egy Schein- és egy Spangenberg-mű. A többinél nincs megjelölve a szerző. Látható tehát, hogy az eperjesi szertartásokon ismerték és alkalmazták az összeurópai egyházzene műveit.

A magyarországi evangélikus egyház liturgikus gyakorlata a XVII. század végére a puritán hatás következtében elszegényedett, és csak a XX. században történtek próbálkozások arra, hogy az ősi gyakorlatot valamilyen szinten újraélesszék.

A XIX. század elejének hivatalos —*Új Énekeskönyv* (1805)— és nem hivatalos —*Nagy-Győri Énekeskönyv* (1811)— gyülekezeti énekeskönyve is alkalmak szerint csoportosítja az énekeket, és mivel az adatok feltüntetése ekkor még nem volt gyakorlat, csak nagy gyűjtőmunka árán lehetne megállapítani egy-egy ének zsoltár-eredetét.

1911-ben jelent meg a *Dunántúli Énekeskönyv*, 1955-ben kibővült az *Új résszel*. Most már törekedtek a szerkesztők arra, hogy az elmúlt századokban különböző szempontok miatt kihagyott régi, értékes énekanyagot: a XVI–XVII. század magyar énekkincsét és a német korálok törzsanyagát újra közkinccsé tegyék.

A ma használatos *Evangélikus Énekeskönyv* 1982-ben jelent meg. Itt újra próbálkoztak a recitált zsoltárok bevezetésével, egyelőre önálló antifóna-dallamok nélkül. A liturgikus dallamok éneklésére épülő istentiszteleti rend (14. és 17.) bevezetése is annak jele, hogy a szerkesztők igyekeztek visszanyúlni a gyökerekhez. Itt a himnológiai adatok feltüntetik, ha egy ének zsoltárra épül. Ez alapján énekeskönyvünk 22 zsoltárt tartalmaz. Ebből három Luther zsoltár-ének: Erős vár a mi Istenünk (46.), Lásd meg a mennyből, Úristen (12.) és Mélységes mélyből kiáltunk (130.). Öt egyéb német korál, hat genfi zsoltár és hat régi magyar ének. A részletes adatokat a mellékelt táblázat tartalmazza.

Zsoltárparafrázisok az Evangélikus Énekeskönyvben (1982)

szám	cím	zsoltár	szöveg	dallam	megjegyzés
44	Ó, felséges Úr, mi kegyes Istenünk	8	Clément Marot	Loys Bourgeois 1542	genfi zsoltár
45	Én lelkem, áldva áldjad <i>Num lob, mein Seel, den Herren</i>	103	Johann Gramann 1540	XV. sz., „Weiß mir ein Blümlein blaue“; egyházi, Hans Kugelmann 1540	német korál
46	Úrnak szolgálai, mindnyájan	134	Théodore de Bèze	Loys Bourgeois 1551	genfi zsoltár
47	Mely igen jó az Úristent dicsémi	92	Sztáray Mihály	históriás ének dallama, XVI. sz.	régi magyar
49	Dicsérvétek az Urat	150	Frankfurt 1607	ifj. Chovan Zsigmond 1886	—
50	Dicsőült helyeken	148	Kanizsai Pálfi János nyomán	Debrecen 1774	régi magyar
57	Áldjad, én lelkem, a dicsőség örök Királyát <i>Lobe den Herren, den mächtigen König der Ehren</i>	103	Joachim Neander 1680	XVII. sz.; egyházi, Stralsund 1665, Halle 1741	német korál
76	Mint a szép hűvös patakra	42	Théodore de Bèze	Loys Bourgeois 1551	genfi zsoltár
77	Irgalmazz, Úristen	57	Várad 1566	Kolozsvár 1744	régi magyar
79	Ne hagyj elesnem	71	Nagybányai Mátyás 1575	Kolozsvár 1744	régi magyar
254/ 256	Erős vár a mi Istenünk <i>Ein feste Burg ist unser Gott</i>	46	Martin Luther 1529	Martin Luther 1529	német korál
257	Lásd meg a mennyből, Úristen <i>Ach Gott, vom Himmel sieh darein</i>	12	Martin Luther 1524	Martin Luther 1524	német korál
321	Szívemet hozzád emelem	25	Clément Marot	Loys Bourgeois 1551	genfi zsoltár

322	Mindenek meghallják	127	Várad 1566	históriás ének dallama 1565	régi magyar
331	Ki dolgát mind az Úrra hagyja <i>Wer nur den lieben Gott läßt walten</i>	55 23. vers	Georg Neumark 1657	Georg Neumark 1657	német korál
334	Az Úr az én hű pásztorom <i>Der Herr ist mein getrauer Hirt</i>	23	Augsburg 1531	Mainz 1390 k., Nürnberg 1523/24; <i>Es ist das Heil uns kommen her</i> dallama	itt nem eredeti dallam
339	Tebenned bízunk eleitől fogva	90	Théodore de Bèze	Loys Bourgeois 1551	genfi zsoltár
342	Hagyd az örök Istenre <i>Befiehl du deine Wege</i>	37 5. vers (akrosztichom!)	Paul Gerhardt 1653	Hans Leo Haßler 1601; egyházi, Brieg 1601 után, Görlitz 1613 „Herzlich tut mich verlangen”; <i>O Haupt voll Blut und Wunden</i> dallama	itt nem eredeti dallam
394	Mindenkor veled vagyok	73	Scholz László	Berlin 1653; <i>Jesus, meine Zuversicht</i> dallama	itt nem eredeti dallam
402	Mélységes mélyből kiáltunk <i>Aus tiefer Not schrei ich zu dir</i>	130	Martin Luther 1524	Martin Luther 1524	német korál
412	Ne szállj perbe énvelem	143 2. vers	Kanizsai Pálfi János	Eperjesi graduál 1635	régi magyar
488	A Sion hegyén, Uram Isten	65	Théodore de Bèze	Loys Bourgeois 1545	genfi zsoltár

Amennyiben az Evangélikus Énekeskönyvben közölt himnológiai adatok nem voltak kielégítőek,
a pótlások származási helye:

Genfi zsoltárok — Énekeskönyv magyar reformátusok használatára 1948;
Német korálok — Evangelisches Gesangbuch 1994.

E N E K L E S E C

II

RILENTZVEN ÖTÖDÍK PSAL-
mus, az az, Istenec való enec auagy diczeret mondas:
Mellyet reggel á tob diczeretec előtt fíoktanac enekelni az
biucc. Melly arra inti az Istenec népét, hogy á Christust
ö Vranac Istenénec esmerie, diczerie es magasztalja: Az
ö neuet feztsezzül hijs, imadgja es stentelje: keiet halgaf-
sa, igaz biittel vegye, es soha meg ne vtallya: Ha vgy
nem akar iarni, mint á hitelen Sidor, kic regenté á puf-
taban az ö istentelenfejec miatt el veszenec.

Venite exultemus Domino etc.

ER enekellyüinc az VR Isten-
nec: öruendezzünc á mi iduö-
zító Istenünk nec.

Sieffünc diczeret mondassal ö eleibe:
es enekleffel örtülyünc öneki.

Mert nagy Isten az Iehoua: es nagy
Kiraly minden Istenek nec fölette.

Az ö kezében vadnac á földnec mely-
legi: es ö bir á magas hegyek nec tes-
teuel.

R ij öüç

E N E K L E S E C.

III

Meg esküttem azokaert öneki az en
haragomban: hogy soha be nem mennec
az en nyugodalmamba.

Diczöfeg legyen Atyanac: Fiunac es
sient Lelek nec,

Mikent volt kezdetben, most es min-
denkoron: es mind öröckön öröcke vgy
legyen. ☩

*E Psalmus mi eikeppen czinaluc Rhythmusul való enek-
be, Azokert, á kic czac Magyar modra való versöckel
akariác enekelni. A Notaia, ler emlekezzünc Keresztien
nepet, á nagy Istenec az ö io uoltarol zc.*

ER öruendezzünc az VR Isten-
nec, es enekellyünc az ö sient ne-
uenec, Iduö:legünk nec egy te-
menyenec, mi oalmunknac kegyes este-
tönk nec.

Sieffünc hozza d'czeretünc kel, ha'a
adassal es könyö, gefwncel, eneklefwnc.

B ij nec

R E G V E L I.

Öue a tenger mert ö töremtötte ötet:
az ö keze czinalta a szaraz földet,

Ier imadgyuc ötet es borul!yunc le ö
előtte: haytlunc terdet a mi teremtö Iste-
nünc előtt.

Mert ö a mi Istenünc, mi kedig az ö
leg: tetelenec nepi es ö kezenecc iuhai
vagyunc: hogyha ma az ö szauat halga-
tandgyatoc,

Meg ne kemenyítétec á tü szüeteket
mint a feddes nec ideien: es mint a pufsta-
ban a meg kifertel nec napian.

Mikoron meg kelertenecc engemet á
tü Atyaitoc: meg probalanac engemet,
noha lattac az en dolgaimat.

Negyuen estendeig vefjöttem azzal
a neppel, es ezt mondottam, hogy teuel-
gelben vagy onnec a nep nec szüue: De
mieg sem esmerez meg az en viamat,

Mez

R E G V E L I.

nec szep zengeseuel, sient Angyaloknac
nagy soc seregiuel.

Mert az Iehoua mi nagy Istenünc, es
nagy Kiralyunc erös Feiedelmünc, min-
den Istenec fölett mi velünc, bizony otal-
munc es mi segedelmünc.

Czac ö egyedöl bir mindeneket, a me-
lysegeket es a nagy hegyeket, minden ha-
talmat erősegeket, az ördögöket es az
embereket.

ö teremtötte a sjeles tengert, a benne
való nagy lep sfigeteket, czac ö formal-
ta a szaraz földet, es azon való draga sje-
segeket.

Ier haytlunc feiet terdet nekie, es bo-
rullyunc le artful ö előtte, Az VR Isten-
nec nagy tisztessége, forogion szankban ö
sje diczerete

Mert czac ö az mi kegyes teremtönc,
minden

A 95. zsoltár és átköltésének részlete Huszár Gáltól (A keresztyéni gyülekezetben
való isteni dicséretetek és imádságok. Komjáti 1574., hasonmás-kiadása: Budapest 1986.)